

Artıyor mu, Azalıyor mu?..

Ormanlarımız

SON DERECE yalın bir soru, değil mi? Yanıtı için istatistiklere bakar; ülkemizdeki ormanların nitelik ve niceliğinin süreç içinde ne yönde değiştiğini anlayabilirim diye düşünebilirsiniz. Bir yoldur bu. Sözelimi DİE'nin verilerini temel alırsanız, ormanlarımızın 1960'lı yıllardan 1970'li yıllara geçerken, hem de bir yıl içinde 17 milyon hektardan 20,2 milyon hektara çıktığını görüp sevinirsiniz. Şimdilerdeyse Orman Bakanlığı'ndan yetkili kişilerin açıklamalarına bakarsanız ormanlarımızın 529 bin hektarlık bir artışla 20,7 milyon hektara çıktığını öğrenir, sevincinizi pekiştirirsiniz. Ama, bu verilerle yetinirseniz, deyiş yerindeyse fena halde yanılırsınız. Hele bir de merak edip bu artışları sorgularsanız,

başlıktaki yalın sorunun Türkiye'de ne denli güç yanıtlanabileceğini anlar ve doğal olarak şaşırırsınız. Eğer şaşkınlığınızı atlatıp sabırlı bir inceleme yaparsanız, ülkemizde ormanların azaldığını görür, bu kez de hüzenlenirsiniz.

Bilanço olumlu görünüyor, ama... Genel bir söylemle yansıtılan bilanço çizelge I'de özetlenerek verilmiştir.

Orman Bakanlığı ilgililerinin açıklama ve bilgilendirmelerini temel alarak hazırladığımız çizelge I'de de görüldüğü gibi 1950-1997 dönemine ilişkin orman varlığı bilançosu 2,7 milyon dönüm fazlalık vermektedir. Ne var ki, böyle bir bilanço yanlıştır; yanlışlık sayısal bilgilerin yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Benzetme yerindeyse armutlardan elmaların çıkarıl-

ması anlamına gelmektedir bu veriler. Türkiye'de ormanların azaldığını, arttığını savunanların yanılığı da böylesi bir yanlışlıktan kaynaklanmaktadır. Şimdi bu önemli yanılığı sorgulayalım. Yalnız, önce birkaç kavrama açıklık kazandırmak gerekiyor: Öncelikle, orman sayılan alanlarla orman ekosistemi alanlarının her durumda aynı anlama gelmediği ya da başka bir söyleyişle alan olarak her zaman çakışmadığının bilinmesi gerekiyor. Sözelimi, Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) ya da Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) ormanlarımıza ilişkin genişlik verileri, hukuksal olarak orman sayılan alanlara ilişkindir ve orman içinde çeşitli nedenlerle oluşmuş orman içi boşlukları; bu arada maki ve fundalıkları da kapsamaktadır. Doğrusu da

budur. Bu nedenle “ormanlarımız artıyor mu, azalıyor mu?” tartışmasının, temelde orman sayılan alanların genişliğindeki değişmelere dayandırılması gerekir. Ama, şekil 1’de de görüldüğü gibi orman sayılan alanların genişliğinde herhangi bir değişimin olmadığı; buna karşılık, orman sayılan alanlar üzerindeki orman ekosistemi genişliğinin arttığı ya da azaldığı durumlar söz konusu olabilir.

Türkiye’de hem orman sayılan alanların hem de orman ekosistemlerinin genişliklerinde değişimler olmaktadır ve bu değişimlere yol açan nedenler ve süreçler birbirinden farklıdır. Bu nedenle, söz konusu tartışmanın doğru temellere dayandırılabilmesi için, orman sayılan alanla orman ekosistemleri ayırımının yapılması; genişliklerinin değişmesine yol açan süreç ve nedenleri ayrı ayrı sorgulanması zorunlu olmaktadır.

Orman Sayılan Alanlar Nasıl Genişletilebilir Daraltılabilir?

Orman sayılan alanların genişletilebilmesi için, akla hemen geldiği gibi, ağaçlandırmanın öteden beri (ya da hukuksal olarak) orman sayılan alanların dışında yapılması gerekiyor. Ülkemizde, ilgili kuruluşlarca yapılagelen ve orman dışı ağaçlandırma olarak anılan ağaçlandırma çalışmaları; yeşil kuşak oluşturma çalışmalarıyla çeşitli projeler kapsamındaki kavak, akasya, meşe vb ağaç cinslerini kullanarak yaptığı ağaçlandırmalar orman sayılan alan-

Çığılıkara/Elmalı (Antalya) Toros Sediri Ormanı

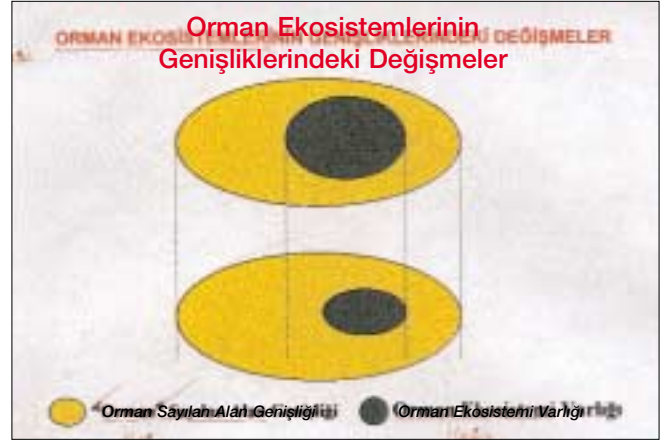
ların genişletilmesine yöneliktir. Bu bağlamda son olarak, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 57. maddesi ile 5122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Kanunu’nu kapsamında, gerçek ve tüzel kişilere hazine arazileriyle tapulu arazilerde yaptırılan ağaçlandırma çalışmaları sayılabilir. Orman sayılan alanlar, gerçekte orman tanımının kapsamı değiştirilerek de genişletilebilir. Ama kolaylıkla kestirilebileceği gibi, bu yola ülkemizde hiç başvurulmuyor.

Türkiye’de orman sayılmayan alanlarda, 1997 yılı sonuna değin 1,2 milyon dönüm yeşil kuşak ile hazine ve tapulu arazilerde 51 bin dönüm özel ağaçlandırma yabancı kaynaklı kimi projeler kapsamında da 260 bin dönüm alanda ağaçlandırma yapılabilmektedir.

Orman sayılan alanların daraltılabilmemesiyle, kesinlikle yasal düzenlemeler yapılarak gerçekleştirilebilecek bir süreçtir: Sözgelimi, ülkemizde sıkça yapıldığı gibi, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 1. maddesindeki orman tanımı, orman sayılan alanların daraltılmasına yol açabilecek biçimde düzenlenebilir. Ayrıca, Türkiye’de orman sayılan alanların daraltılmasına yol açan uygulamalara dayanak yapılan başka anayasal ve yasal olanaklar da vardır. Sözgelimi; Anayasamızın 169. maddesine göre; *Orman olarak korunmasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu saptanan yerler; 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılık kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler; şehir kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler*, orman sayılmayabilecektir. Anayasamızın 170. maddesi ile 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 2. maddesi ve 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında kanun, bu amaçla düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler aracılığıyla orman sayılan alanlar daraltılırken, mülkiyet düzeninin de değiştirildiği gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü, söz konusu uygulama-

Çizelge 1: Türkiye’de 1950-1970 Döneminde Orman Azalması ve Orman Yetiştirme/Yenileme Çalışmaları

Nedenler	Orman Azalması		Orman Yetiştirme/Yenileme	
	Dönüm	Çalışmalar	Dönüm	
Orman Yangınları	14 650 770	Ağaçlandırma	17 014 900	
Orman Sınırları Dışına Çıkarma		Doğal Gençleştirme	5 750 200	
Makillikler (1951-1956)	6 179 770	Yapay Gençleştirme	5 968 620	
Ormanlar		Enerji Ormanı Kurma ve Yenileme	5 167 900	
1956-1960	2 932 820	Özel Ağaçlandırma	167 320	
1973-1996	4 160 000			
Yerleşme+Tarla Açma	2 229 800			
Bilenebilen başarısız ormancılık çalışmaları	465 740			
Ormancılık Dışı Amaçlara Tahsis	978 150			
Toplam	31 597 050	Toplam	34 068 940	

Orman sayılan alanlar ile orman ekosistemlerinin genişliklerindeki değişmeler.

lar, devlet ormanı sayılan alanlar üzerinde yapılmaktadır. Başka bir söyleyişle; söz konusu anayasal ve yasal düzenlemelerle yapılan, yalnızca devlet ormanı sayılan alanların daraltılmasıdır. Bu türden düzenlemelerle 1950-1997 döneminde, devlet ormanı sayılan alanlar 6,2 milyon dönümü maki sayılan alanlar olmak üzere, toplam 13,3 milyon dönüm azalmıştır.

Bir de mülkiyet düzeni değiştirilmeden yapılan uygulamalar var: Orman Kanunu'nun 16, 17, 18 ve 115. maddeleri ile 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 8. maddesi uyarınca verilen izinler ve yararlanma (irtifak) hakları da, gerçekte orman sayılan, özellikle de devlet ormanı sayılan alanların azalmasına yol açan uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Bu uygulamalarla, 1995 yılı sonuna değin, devlet ormanı sayılan 980 bin dönüm alan ormancılık dışı kullanımlara tahsis edilmiştir.

Orman Ekosistemleri Nasıl Genişletilebilir /Daraltılabilir?

Orman ekosistemlerinin genişletilebilmesi için yapılacak çalışmaların başında da ağaçlandırma gelmektedir. İlgili kuruluşlar tarafından orman içi ağaçlandırma ve enerji ormanı tesisi ve yenileme adı altında yapılan orman yetiştirme çalışmaları da orman ekosistemlerinin genişletilmesini sağlar. Ancak, daha önce de vurgulandığı gibi, bu türden çalışmalar, zaten orman sayılan alanlar içinde yapıldığından, orman sayılan

alanların genişlemesine yol açmaz. Orman Kanunu'nun 57. maddesi ile 4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu'nu kapsamında gerçek ve tüzel kişilerin devlet ormanı sayılan alanlarda, hazine arazilerinde ve tapulu arazilerde yapacakları ağaçlandırma çalışmalarının da orman ekosistemlerinin genişlemesine katkıda bulunabileceği açıktır. Ancak, bu yasal düzenlemelere dayanılarak devlet ormanı sayılan alanlarda yapılacak ağaçlandırmaların orman sayılan alanların genişlemesini sağlayamayacağı açıktır.

Öte yandan, OGM'nin hammadde odun verimi düşük ya da tümüyle durmuş yaşlı ya da bozuk yapılı orman ekosistemlerinin hammadde odun verim gücünün artırılması amacıyla yapıldığı orman gençleştirme çalışmaları ise ne orman sayılan alanların ne de orman ekosistemlerinin genişletilmesine yol açar.

Saptamalara göre, Türkiye'de, 1997 yılı sonuna değin 1,6 milyon dönüm alanda orman içi ağaçlandırma 5,2 milyon dönüm alanda enerji ormanı tesisi ve yenilemesi ve 12 milyon dönüm de orman gençleştirme çalışması gerçekleştirilmiştir.

Orman ekosistemlerinin daralmasına yol açan süreçlerse daha çeşitlidir. Orman yangınları, zararlı böcek ve mantarların yol açtığı doğal yıkımlar, rüzgâr ve kar devirmeleri; yasadışı ağaç kesme, yerleşme ve tarla açma etkinlikleri, başarısız ormancılık uygulamaları, altyapı yatırımları (yol, enerji hattı geçirilmesi, baraj vb) orman ekosistemlerinin daralmasına yol açan nedenlerin başında gelmektedir. Türkiye'de 1937-1997 döneminde toplam 14,6 milyon dönüm orman ekosistemi yanmış; 2,2 milyon dönüm orman ekosistemi de tarım alanına ve yerleşme yerine dönüştürülmüştür. Ne yazık ki, zararlı böcek ve mantarların, kar ve rüzgâr devirmelerinin, yasadışı ağaç kesme eylemlerinin ve başarısız ormancılık uygulamalarının yol açtığı orman ekosistemi azalmaları bu türden orman azalmalarının boyutların gerçekçi olarak ortaya koyabilecek şekilde sistemli veriler olarak üretilmiyor, ama, tekil araştırmalar yapılıyor. Örneğin bu araştırmalardan birisinin bulgularına göre; "...1963-1982 yılları dönemindeki planlı ormancılık uygulamaları sonucu, Doğu Karadeniz Bölgesi verim üretim ormanı alanlarından 41 237 hektar orman alanı ormansızlaştırılmıştır."

Çizelge 3: Orman Ekosistemlerindeki Genişleme ve Daralmalar

Çalışmalar	Genişlemeler		Daralmalar	
	Dönüm	Süreçler	Dönüm	Dönüm
Orman İçi Ağaçlandırmalar	15862 690	Orman Yangınları	14 650 770	
Özel Ağaçlandırmalar	167 320	Yerleşme	2 229 800	
Çeşitli Projeler Kapsamındaki Ağaçlandırmalar	262 680	Tarla Açma	465 740	
		Başarısız Ormancılık Uygulamaları (bilinebilen)		
Toplam	16 292 690	Toplam	17 346 310	

Azalıyor mu, Artıyor mu?

Yukarıdaki bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, bu sorunun iki boyutlu olarak yanıtlanabileceği daha kolay kavranabilecektir;

i) Orman Sayılan Alanlar

Orman sayılan alanların genişletilmesine ve daraltılmasına yol açan çalışmaların ve süreçlerin sonuçları, çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2'de görüldüğü gibi Türkiye'de orman sayılan alanlar, 1950-1997 döneminde 11,8 milyon dönüm azalmıştır. Bu noktada "özel orman" statüsüne sahip olabilecek biçimde ağaçlandırma yapımları için gerçek ve tüzel kişiliklere verilen yaklaşık 120 bin dönüm "devlet ormanı" sayılan alanın değerlendirmelere katılmadığı, oysa, bu uygulamanın, bir anlamda "devlet ormanı sayılan" alanlarda azalmaya yol açtığı da gözden kaçırılmamalıdır.

ii) Orman Ekosistemleri

Orman ekosistemlerinin genişletilmesine ve daraltılmasına yol açan çalışmalar ve süreçler ise çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3'te görüldüğü gibi; Türkiye'deki orman ekosistemleri 1950-1997 döneminde, 1 milyon dönüm azalmıştır.

Bu noktada, çizelge 1 ve çizelge 2'deki hesaplamaların, i) ağaçlandırma çalışmalarının tümüyle başarılı olduğu varsayımına dayandırıldığı; ii) orman içinde ve bitişiğindeki yerleşmelerde yaşayanların, çeşitli amaçlarla izinsiz ağaç kesme eylemlerinin yol açtığı orman azalmasının hesaplamalara katılmadığı; iii) özellikle son yıllarda, daha önce ağaçlandırılmış alanların birkaç kez yandığı ve dolayısıyla da birkaç kez ağaçlandırıldığı ve bu yinelemelerin ormanı ağaçlandırmalar toplamını artırdığı; iv) kar ve rüzgâr devirmesi ile

Körçoban, Andırın (Kahraman Maraş) Toros Sediri Ormanı

zararlı böcek ve mantarların neden olduğu azalmaları kapsamadığı gerçeklerinin gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Yukarıda sergilenen gerçeklere karşın OGM, 1972 yılında sonuçlandırılan ve 202 milyon dönüm olduğu saptanan orman sayılan alanların, 1997 yılında sonuçlandırılan envanter çalışmalarına göre, 5,3 milyon dönüm artışla 207 milyon dönüme çıktığını öne sürmektedir. Ancak, bu artış nasıl sağlanabilmiştir? Öyle anlaşılıyor ki söz konusu artış orman sayılan alanlarda gerçekleşmiştir. Böylesi bir artışta, ancak, ya ülke sınırlarının ormanlı yerleri de kapsayacak biçimde genişletilmesi ya da bilinen orman genişletme çalışmalarını dışında, tarım alanları ve otlakların kendiliğinden ormanlaşmasıyla gerçekleşebilir. İlk olasılığın öne sürülemediği açık. Geriye tarım ve mer'a alanlarının doğal olarak ormanlaşması olasılığı kalmaktadır ki, bu tezin yeterince inandırıcı olabilmesi için, ayrıntılı neden-sonuç sorgulamasının yapılması gerekmektedir. Ne yazık ki, henüz

böylesi bir sorgulama yapılmadı. Ama, yine OGM'nin verilerinden yararlanarak bu tezi, yüzeysel de olsa sorgulama olanağı var. Ön değerlendirmelerimize göre, 1972-1997 döneminde en fazla orman artışı sırasıyla Eskişehir, Ankara, ve Amasya Orman Bölge Müdürlüklerinde görülmektedir. Oysa bilindiği gibi, bu bölgeler, genel olarak, herhangi bir alanın kendiliğinden ormana dönüşebileceği, ekolojik koşullara sahip değildir. Aynı dönemde, 26 orman bölge müdürlüğü içinde, ormanlarının birim alanındaki hammadde odun varlığı en yüksek oranda artan ilk 10 orman bölge müdürlüğü içinde bu bölgelerin bulunmaması da bu gerçeği ortaya koymaktadır. Bu durumda, OGM'nin 1997 yılında sonuçlandırılan orman envanteri çalışmalarının gerçeği yansıtmadığı öne sürülebilir ki, son yıllardaki orman envanter çalışmalarının yürütülme düzenine bakıldığında bunun daha güçlü bir olasılık olarak değerlendirilmesi uygun olacaktır; kuşkusuz, en azından bilimsel olarak yanlıştan önceye değin.

Evet; ormanlarımız azalıyor mu, artıyor mu? Soru, bu denli yalın.

Yücel Çağlar

Doç. Dr. Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği

Kaynaklar
TC Orman Bakanlığı Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Orman Bakanı Sn. Ersin Taranoğlu'na sunulan Briefing Notu, 1998 Ankara
Konukçu, M. Statistical Profile of Turkish Forestry, DPT, 1998, Ankara: s. 33.
Orman Genel Müdürlüğü Orman Koruma ve Yangın Dairesi Başkanlığı.
İlter, E., Sun O. "Doğu Karadeniz Yöresinde Orman Kaynaklarından Yararlanma Olanakları", *Ormanlık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 30, Temmuz 1984, Ankara, s. 134.
Orman Genel Müdürlüğü Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı.

Çizelge 2: Orman Sayılan Alanlardaki Genişleme ve Daralmalar

Genişlemeler		Daralmalar	
Çalışmalar	Dönüm	Süreçler	Dönüm
Orman Dışı	1 152 210	Maki sayılarak Orman	6 179 770
Ağaçlandırmalar		Sınırları Dışına Çıkarılan Alanlar	
Hazine Arazisi ile	51 075	Orman Niteliğini Yitirdiği Gereğiyle	7 092 820
Tapulu Arazilerdeki Ağaçlandırmalar		Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Alanlar	
Çeşitli Projeler	262 680		
Kapsamındaki Ağaçlandırmalar			
Toplam	1 465 965	Toplam	13 272 590